

DANISH INSTITUTE FOR INTERNATIONAL STUDIES
STRANDGADE 56 • 1401 Copenhagen K
+45 32 69 87 87 • diis@diis.dk • www.diis.dk

DIIS Brief

Radikalisering i danske fængsler

– Hvad sker der, og hvad kan der gøres?

Jon A. Olsen
Januar 2008

Resumé

Fængslernes særligt polariserende miljø skaber en øget risiko for religiøs radikalisering, især blandt unge med en nydannet religiøs identitet. De indsatte i fængslerne er vant til at opdele verden i adskilte grupper og cementerer deres identitet ved retorisk at tage afstand fra de øvrige grupper af indsatte. Risikoen for radikalisering øges, når dette verdenssyn overføres til den religiøse identitetsdannelse.

Derfor er det vigtigt, at der i fængslerne er en god og stabil repræsentation af imamer, der kan formidle en inkluderende religionsforståelse over for de indsatte, således at de ikke bruger deres religiøsitet til at tage afstand fra det omkringliggende samfund. En mærkbar tilstedeværelse af en imam i fængslet vil ligeledes gøre det sværere for andre indsatte med et radikalt religiøst verdensbillede at påtage sig en autoritativ rolle over for de unge konvertitter. Dette kræver et øget fokus og en koordineret indsats på området. Dette Brief ser på radikalisering i fængslet, samt på hvad man kan stille op for at imødegå dette problem.

Denne publikation indgår i DIIS's studier i politisk vold, terrorisme og radikalisering, som er finansieret via af en forskningsbevilling indeholdt i Regeringens handlingsplan for terrorbekæmpelse fra november 2005.

Radikalisering i danske fængsler: Hvad sker der, og hvad kan der gøres?

Den stigende interesse for radikaliseringsprocesser, radikal islam og mulige indsatser mod radikalisering i Europa, har medført en søgen efter steder, hvor radikalisering kan forventes at foregå. Fokus herfor har typisk været steder, hvor islam er til stede som den dominerende religion, såsom moskeer, etnisk segregerede boligområder etc. En række hændelser siden terrorangrebet i New York 2001, hvor de implicerede terrormistænkte eller -dømte har påbegyndt deres radikaliseringsproces under eller umiddelbart efter et fængselsophold, har imidlertid rettet myndigheder og forskeres øjne mod fængslet som et muligt radikaliseringscenter. I Danmark er dette blandt andet kommet til udtryk ved, at PET underviser fængselsindsatte i at genkende radikaliseringsforløb. Dette sker i en periode, hvor andelen af unge muslimer vokser i de danske fængsler, og kriminalforsorgen er blevet opmærksom på, at dette kræver en øget indsats for muslimers særlige behov under afsoningen, eksempelvis adgang til speciel mad, bederum, mulighed for samtale med en imam osv. Således er det danske fængselsvæsen i øjeblikket på den ene side opmærksom på dets i loven formulerede forpligtelse over for indsatte med anden religiøs orientering end den evangelisk-lutherske, og på den anden side klar over, at fængslet er et sted, hvor især unge muslimer er i risiko for at indlede et radikaliseringsforløb.

Dette brief ser på sammenhængen mellem konvertering i fængslet og radikal religiøsitet, samt hvad man kan gøre for at mindske udbredelsen af radikale religiøse ideer i danske fængsler, blandt andet ved at forhindre fængselsindsatte radikale muslimer i at vinde religiøs autoritet blandt deres medindsatte, og dermed vinde nye hjerter for deres sag.

Radikal islam som identitetsmarkør

Radikaliseringsprocessen forstås som den udvikling, et menneske gennemgår mod polarisering af et, i princippet, hvilket som helst synspunkt. I dette tilfælde er der tale om en religiøs radikaliseringsproces, hvor udviklingen går mod en større grad af lukkethed i forhold til fortolkningen af religiøse ideer, ekskludering af omverdenen, og en større fokusering på enkelte religiøse koncepter af særlig symbolladet karakter.

En større grad af lukkethed i forhold til religiøse ideer kommer i den radikale islam til udtryk ved en opfattelse af, at det enkelte individs eller gruppes islamforståelse er udtryk for den eneste sande religion. Der kan opnås enighed om en sådan islamforståelse mellem grupper eller individer med forskellige mål, metoder eller forståelse af enkelte begreber, så længe der kan opnås enighed om det grundlæggende trosunivers. Blandt dem, der regner sig selv som tilhørende denne eneste sande forståelse af islam, vil de radikaliserede muslimer føle en

udpræget ekskludering af omverdenen, således at der opstår en polariseret virkelighed med et skarpt skel mellem to statistiske grupper; de retroende og de ikke-troende. Denne afvisning af omverdenen med henvisning til manglende indsigt i den rette tro ses oftest hos folk, der i forvejen har følt sig marginaliseret, depriveret eller på anden vis sat uden for samfundet. For disse får det radikale trosbillede den konsekvens, at de kan se sig selv som stærke og handlende individer, i stedet for som ofre for en eksklusion. De er de ekskluderende, ikke de ekskluderede. Denne afstandtagen til omverdenen kommunikerer via en række særlige symboladede religiøse koncepter, og en særlig forståelse heraf, hvorved disse, ofte unge, radikale muslimer, nemt og hurtigt viser, hvor de står i forhold til det omkringliggende samfund, ved at vælge kardinalpunkter der står mest muligt i opposition til værdierne i det omkringliggende samfund. Dette kan eksempelvis være at ytre sig som tilhængere af Shariah, modstandere af demokrati eller kvinders rettigheder. På denne måde bliver retorikken i sig selv en måde at agere på, og de radikaliserede kan, alene ved at anvende en bestemt retorik, få en følelse af at handle og gøre oprør mod det samfund, de ser sig selv som så stor modstander af og modsætning til.

Prisoniseringsprocessen

Radikaliseringsprocessen, som beskrevet ovenfor, er interessant i forhold til fængslet, fordi den ligner den måde, indsatte organiserer sig på i fængsler og andre typer af sikrede institutioner.

Det er kendetegnende for fængslet, at de indsatte ved ankomsten skal lære at indgå i en ny og ukendt social struktur, bestående af fremmede mennesker med nye omgangsformer, regler etc. De indsatte har som udgangspunkt kun to forhold til fælles, som danner grundlag for deres senere fælles identifikation. Det ene er, at de er blevet kendt skyldige i en strafbar handling, og er blevet idømt en fængselsstraf, og det andet er, at de er del af en stor fangegruppe, der er under konstant overvågning og kontrol af en langt mindre gruppe fængselsbetjente. Netop disse forhold har, ifølge den kriminologiske forskning, nogle negative konsekvenser for deres liv under og efter fængselsopholdet: At de indsatte primært benytter deres fælles kriminelle erfaringer som baggrund for dannelse af en fælles identitet, fører ofte til en øget accept af kriminalitet, og fængslets struktur, der er baseret på de fås overvågning af de mange, og det grundlæggende skæve magtforhold de to grupper imellem, betyder at de indsatte opbygger deres fællesskaber i grupper, der i udgangspunktet er defineret som stærkt afgrænsede fra andre grupper. Først og fremmest er der den store gruppe af indsatte, der står som naturlig modpol til de ansatte; derefter er der grupper baseret på etnicitet, religiøsitet, typer af begået kriminalitet, hjemegn eller lignende. De indsatte oplever ofte en polarisering i disse grupper, hvor det er vigtigt at vise afstandtagen til

nogle grupper for at cementere tilhørsforholdet til andre. Ligesom beskrevet ovenfor i forhold til radikaliserings tydeliggøres tilhørsforholdet til én gruppe ved retorisk at lægge afstand til andre. I fængslet, hvor flere er anbragt på grund af volds kriminalitet, bliver direkte voldelige overfald mod andre gruppemedlemmer ofte en konsekvens af disse retoriske identifikationspositioneringer.

De indsatte befinder sig altså i et miljø, hvor den sociale omgangsform er organiseret i små lukkede grupper, primært baseret på kriminalitet og kriminelle værdier, en udpræget loyalitetsfølelse over for egne grupper og en udpræget fjendtlighed over for andre, særligt den fængslende magt staten, dens repræsentanter samt disses værdier. Således er der klare ligheder mellem prisoniseringsprocessen og radikaliseringsprocessen; der opereres med den samme logik, retorik, gruppestruktur og forhold til andre grupper. For den indsatte, der befinder sig i et sådant prisoniseret miljø og senere gennemlever en religiøs konvertering, er der således meget der peger på, at der ikke er langt til også at gennemleve en radikaliseringsproces, idet den polariserede og ofte forenklede måde at anskue verden på giver mening og føles naturlig for den indsatte.

Inkluderende- og antikriminelle identiteter

Når der som heroverfor tales om sammenhænge mellem religion, og særligt konvertering i fængsler, og radikaliseringsproces, er det vigtigt at være opmærksom på, at der er tale om et meget begrænset problem. Det vides ikke, hvor mange der konverterer i fængslerne i Danmark, da vi her ikke kan registrere borgere på baggrund af religion. Til gengæld ved vi, at der blandt indsatte i danske fængsler er en stor interesse for at tale med præster og imamer, og at gudstjeneste og fredagsbøn trækker fulde huse i fængslerne, og at der ofte ikke er kapacitet til at tilfredsstille behovet. Hvis det er rigtigt, at der i fængslerne er en øget bevidsthed og interesse for religion, og konvertering i fængslerne fører til radikaliseringsproces, skulle radikaliseringsproces under fængselsophold være et langt større problem, end det tilsyneladende er. Ved en dybere analyse af religionens plads og anvendelse i fængslerne af de indsatte, viser det sig, at det religiøse fællesskab, der opstår mellem de troende omkring den nye eller øgede religiøse bevidsthed, på en række punkter modvirker prisoniseringsprocessen og således er med til at holde de negative konsekvenser heraf på afstand.

Blandt de imamer, der er ansat i fængslerne, nævnes resocialisering og kriminalitetsbekæmpelse som et af de væsentligste elementer i deres arbejde. Dette kommer blandt andet til udtryk ved, at de i deres samtaler med de indsatte, under prædiken til fredagsbøn og i diverse studiegrupper, korangrupper etc. lægger vægt på sammenhængen

mellem islam og afstandstagen fra kriminalitet. Formålet med dette er at undgå, at den indsatte begår ny kriminalitet efter endt afsoning, men det har også den positive konsekvens for i hvert fald en del af dem, der kommer disse steder, at de får et incitament til at trække sig ud af de ovenfor skitserede negativt definerede lukkede fællesskaber, baseret på kriminalitet, og i stedet skabe nye fællesskaber, baseret på afstandstagen til kriminalitet, afholdenhed fra hash og andre stoffer, der findes i fængslet, ikke-accept af vold som problemløsningsmodel etc. Ligeledes er der et stærkt fokus på at skabe en følelse af inklusion blandt afsonerne, således at de lærer at se sig som en del af det omkringliggende samfund og ikke som modstander heraf. På denne måde lærer de indsatte at tage afstand fra det polariserede miljø i fængslet og at se sig selv som en vigtig del af et fællesskab, der rækker ud over fængslet, og således bygge en identitet, baseret på inklusion i stedet for eksklusion. Dette giver de indsatte en selvstændig identitet, der yderligere styrkes ved, at de med en stærkt ritualiseret religion, som islam kan være, får en række handlinger, der skal udføres dagligt, som på den ene side er med til at adskille den indsatte fra den almindelige fængselskultur, og på den anden side er med til at give den indsatte en egenidentitet, som den indsatte selv har valgt. For den indsatte er sådan en følelse af at kunne handle selvstændigt af stor betydning og giver tro på, at der kan være et liv efter fængslet. Den indsatte, der har en stærk identitet, der ligger uden for det almindelige indsat-ansat-modsætningsforhold, men som baserer sig på noget fundamentalt anderledes, har lettere ved at gøre sig fri af den polarisering, der ellers let opstår i fængslet. Således kan religiøsitet i fængslet både være med til at nedbryde prisoniseringsprocessen og formentlig modvirke radikaliserings.

Konklusion

De, der gennemgår en konverteringsproces i et fængsel, befinder sig inden for en ramme, der i forvejen er sammenlignelig med radikaliserings, hvorfor skridtet til at påbegynde en radikaliseringsproces tilsyneladende ikke er langt. Det giver mening at holde fokus på fængsler i indsatsen mod udbredelsen af radikal religiøsitet. Dog er det lige så vigtigt at være opmærksom på imamernes og det religiøse fællesskabs positive rolle for de indsatte i fængslet. De, der har indgået i grupper baseret på inklusion i forhold til det omkringliggende samfund, inkorporerer dette i deres videre religiøse liv. Oplevelsen af at blive idømt fængselsstraf, og på den måde at blive fjernet fra dagligdagen, samt livet i fængslet generelt, betyder for de fleste indsatte en mindsket tillid til retsstaten og samfundet generelt, men den religiøse konvertering i fængslet kan samtidig betyde et ønske om at overholde landets love. For nogle kommer dette til udtryk ved, at de efter mødet med religionen vil følge de religiøse regler som eksempelvis shariaen, og dette betyder, at de ikke kan begå kriminalitet. For andre kommer det til udtryk ved mere filosofiske betragtninger over deres plads i verden og

om vigtigheden af altid at være gode eksempler, blandt andet ved altid at overholde lovene i det land de bor i, at være noble, troværdige og respekterede borgere.

Således er der altså meget der peger på, at konvertering under fængselsophold for nogle vil være vejen til radikal islam, mens det for andre vil være vejen til en mere nuanceret og inkluderende islamforståelse, og dermed også væk fra radikaliserings.

Den bedste indsats fængselsvæsenet kan gøre for at forhindre radikal islam i at vinde større udbredelse i de danske fængsler, ser altså ud til at være ansættelse af flere kvalificerede imamer, og at tilbyde bedre forhold for de praktiserende muslimer. Dette kan eksempelvis være lettere adgang til imamen ved at have ham flere timer på det enkelte fængsel, og derved nedbringe ventetiden til samtale, at sørge for bedre lokaler til afholdelse af religiøse ceremonier og fredagsbønner, således at de ikke skal bruge tilfældige tomme lokaler som pulterkamre, opholdsrum og lignende, og bedre mulighed for de praktiserende for at mødes på tværs af afdelinger til fælles spisning, studiekreds og lignende. Udover at have skabelsen af bedre fungerende religiøse fællesskaber til formål er det af meget stor betydning, at det således bliver sværere for tilfældige indsatte med et radikalt islamisk trosbillede at vinde autoritet over for de øvrige indsatte. I fængsler, hvor der slet ikke er mulighed for at komme i kontakt med en imam, eller hvor imamen kun kommer på besøg en sjælden gang imellem, vil en indsat med blot en smule viden om islam kunne påberåbe sig autoritet blandt de konverterede indsatte, der ofte har meget lille eller slet ingen viden om islam. For at modvirke denne tendens er det vigtigt, at den ansatte imam har et inkluderende syn på muslimer i Danmark, at han er villig til, og har mulighed for, at diskutere koncepter som jihad med de indsatte, og at han er tilstedeværende nok til at kunne fastholde sin autoritet over for de indsatte. Et stærkt religiøst fællesskab, centreret omkring en imam med gode muligheder og god opbakning fra fængselsvæsenet, vil gøre det sværere for en radikal karismatisk indsat at påtage sig imamrollen over for unge konvertitter.

Tilsvarende vil det være en fordel, at holde fokus på de konverterede efter løsladelsen. De, der ikke falder fra troen efter endt afsoning, står i en svær situation, hvor de skal i gang med at etablere kontakt til nye religiøse fællesskaber. Disse må anses at være i en rekrutteringszone for radikale religiøse grupper, fordi disse ofte meget sammentømrede og loyale grupper appellerer til folk, der skal opbygge helt nye sociale netværk, og specielt til folk der, som ovenfor beskrevet, funderer deres verdenssyn på polariserede modsætninger mellem godt og ondt. Derfor vil det i indsatsen mod radikaliserings være en fordel at etablere en kontakt mellem den indsatte og et etableret religiøst samfund allerede under indsættelsen, således at den indsatte har et sted at gå hen efterfølgende. Af

sikkerhedsmæssige årsager har flere fængsler forbudt dets ansatte at pleje omgang med tidligere indsatte, hvorfor fængselsimamer ikke selv har mulighed for at følge op på deres arbejde for de indsatte efter endt afsoning. For disse ville det være en hjælp, hvis en imam kunne få mulighed for at komme på besøg i fængslet og efterfølgende kan tage imod efter løsladelsen. Dette vil gøre det mindre attraktivt for tidligere indsatte at bliver samlet op af karismatiske religiøse ledere med et radikalt trosbillede.

Dette brief er baseret på en interviewundersøgelse foretaget i forbindelse med specialet "Religiøs identitetsdannelse i danske fængsler: En religionssociologisk undersøgelse af konvertering til islam under fængselsophold", foretaget fra 2005-2006.

Videre læsning

Beckford, James, 2005: *Muslims in Prison: Challenge and Change in Britain and France*, Palgrave Macmillan

Dalgaard-Nielsen, Anja og Olsen, Jon, 2007: *Voldelig radikaliserings i Europa: Hvad vi ved og ikke ved*, DIIS-Brief, København

Marranci, Gabriele, 2007: *Faith, Ideology and Fear: The Case of Current and Former Muslim Prisoners*, IQRA Annual Lecture-House of Lords, Tuesday, 26 June 2007

Olsen, Jon, Under udgivelse 2008: Konvertering til Islam i danske fængsler: vejen ud af kriminalitet eller ind i radikaliserings?, i *Tidsskrift for Islamforskning*, FIFO web-magasin, København

Olsen, Jon, 2006: *Religiøs identitetsdannelse i danske fængsler: En religionssociologisk undersøgelse af konvertering til islam under fængselsophold*, Speciale, Københavns Universitet.

DIIS's studier i terrorisme og terrorbekæmpelse

Denne publikation indgår i DIIS's studier i politisk vold, terrorisme og radikalisering. Studierne er muliggjort af en forskningsbevilling indeholdt i Regeringens handlingsplan for terrorbekæmpelse fra november 2005 og løber i tidsrummet 2007 frem til 2010.

Der fokuseres i særlig grad på radikaliseringsprocesser i Europa samt på nationale og internationale modforanstaltninger, deres effektivitet og bivirkninger.

Forskningsopgaver formuleres i samarbejde med Det Strategiske Forskningsråd og en følgegruppe bestående af repræsentanter fra Udenrigsministeriet, Forsvarsministeriet, Justitsministeriet samt underliggende myndigheder. Forskningen og konklusionerne af denne er uafhængige og afspejler hverken de involverede ministeriers synspunkter eller en officiel DIIS-holdning til det givne spørgsmål.

Det er vores målsætning at levere forskning af høj kvalitet og at formidle den til et bredt publikum. Derfor offentliggøres resultaterne af DIIS's studier i terrorisme og terrorbekæmpelse i mange former – fra 'research briefs' til artikler i internationale videnskabelige tidsskrifter.

Fagligt panel

- Andersen, Lars Erslev. Lektor, Center for Mellemøststudier, Syddansk Universitetscenter.
- Crenshaw, Martha. Ph.d., Senior Fellow, Stanford University.
- Hansen, Birthe. Ph.d., Lektor, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet
- Jenkins, Brian Michael. Chefrådgiver ved RAND Corporation.
- Neumann, Peter. Ph.d. Direktør for Centre for Defence Studies, Kings College London.
- Oudraat, Chantal de Jonge. Ph.d., Seniorforsker, School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University.
- Ranstorp, Magnus. Ph.d., Forskningschef, Centrum för Assymetriska Hot- och TerrorismStudier, Försvarshögskolan
- Scheffler, Thomas. Dr.phil., Ammanuensis, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet.
- Simonsen, Jørgen Bæk. Dr.phil., Professor, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet.
- Vestergaard, Jørn. Lic.jur., Docent, Prodekan, Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet.